Gyimesi csángók

(Gyimesi férfi viselet)

Készítette: Koós Dezső

Elhelyezkedése:

- Gyimes Hargita megyében, Moldva és Székelyföld között elterülő Gyimesi medencében található
- Tatros forrásvidékén és annak nagyszámú mellékvölgyében fekszik gazdag legelők és kaszálók között.

Lakosság:

- Lakosság főleg állattenyésztéssel foglalkozik. Földművelésre alkalmas terület elenyészően kevés. A századfordulótól kezdve az erdőkitermelés és fafeldolgozás szerepe megnőtt a lakosság gazdasági életében, ugyanakkor a szövés-fonás hagyománya is eleven. A csángóvarrottasok ősi mintáinak

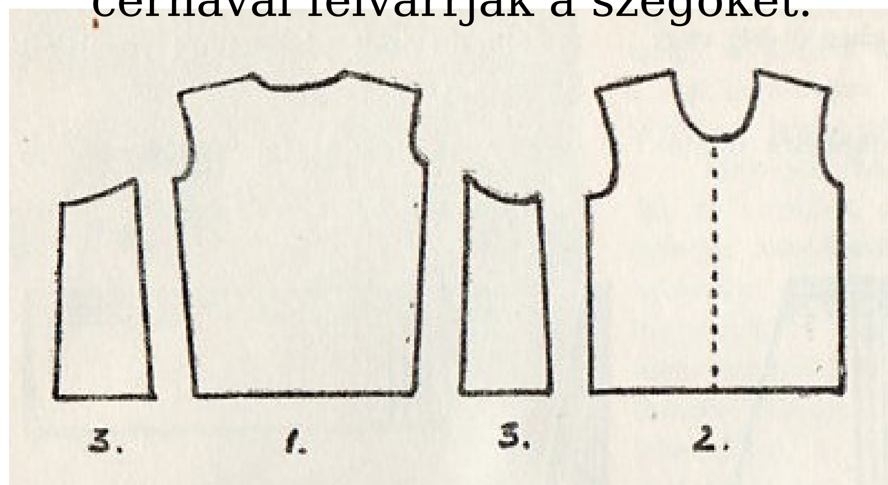

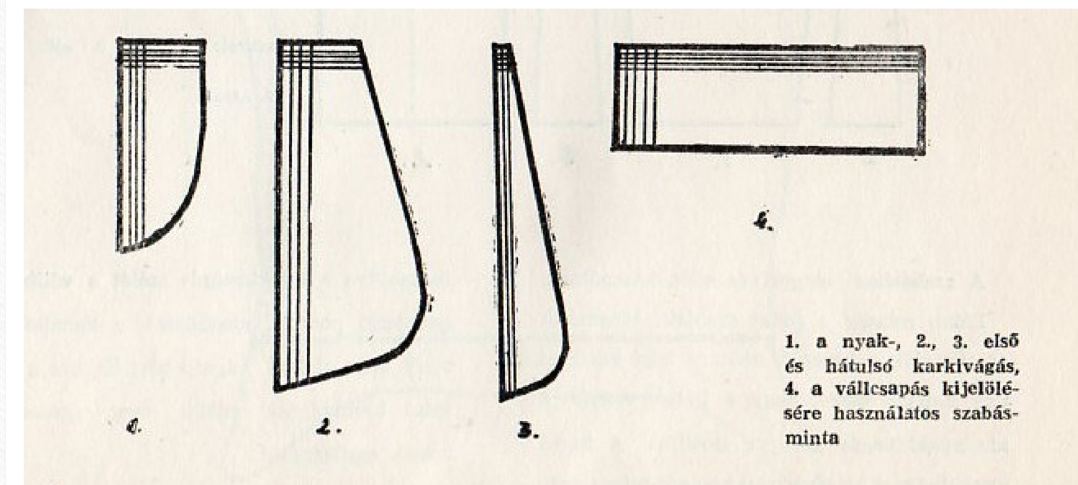
A bárány- és a juhbőr feldolgozása Gyimesben:

- A bőr feldolgozása a legrégibb foglalatosságok egyike. Az állati bőrt már az őskorban felhasználták ruházati célra.
- Eredetileg csak egyszerűen megszorították, később már megszabták, egyes részeket össze is kötöttek, majd összevarrtak.
- Általában 3-5 hetes szopós bárány a megfelelő választás, amíg még tejen van és kövér.
- A juhot bundának Szent-János után (június 24.), mert akkor gyapja akkor jó tömött, akkor a legzsírosabb, legvastagabb a bőr. A rühös, gyenge bőr nem használható. A nyúzást frissibe végzik el, és gondos precíz munkát kell végezni, nehogy a bőr megsérüljön, vagy véres maradjon, mert azt később kék foltot hagy a bőrön. Döglött juhok bőrét nem használták fel.
- Nyúzás után általában szárították vagy sózták, de volt hogy nyersen is megkezdték a csávázást.
- A csávázást, mint a legtöbb háztáji munkát, általában az asszonyok végezték. Csávalének akár juh vagy tehéntej savóját lehet használni. Egyesek szerint az édes savótól puhább lesz a bőr, mint a savanyútól.

A bunda szabása és varrása

- Első lépés a méretvétel, tehát megmérik a vállbőségét, mellbőségét, derékbőséget, valamit a derékkarcsúságig számított hosszúságot. Ezután kiválogassák a bőröket, a legjobb minőségű kerül előre. Szabásminták segítségével felrajzolják, majd a szabáshoz ollót használnak. Előbb mindig a hátát szabják ki, majd utána jön az eleje úgy, hogy középre illesztik a nyak helyét.
- A bundát a kiszabás után összeállítják, fehér, sodrott cérnával összekerekítik. Ekkor már lehet próbálni, illetve korrigálni, ha szükséges. Ezután szintén fehér cérnával felvarrják a szegőket.

Mejjesbunda:

- Régen a mejjesbundák némelyikének mellén, a nyakkivágásától lefelé, 15-18 cm. hasítás volt. Az ilyen bundákat csak bal oldalt gombát, a vállon nem. Ez segített a könnyű belebújáshoz, viszont erre már csak az idősebb generáció emlékszik. De még ezek előtt volt, hogy a férfiak is nyitott bundába jártak, mint ahogy a fehérnép. Mára már a legtöbb esetben a bal oldalon gombolják, méghozzá az oldalukon és a vállukon. (3-3 szűcsgombbal)

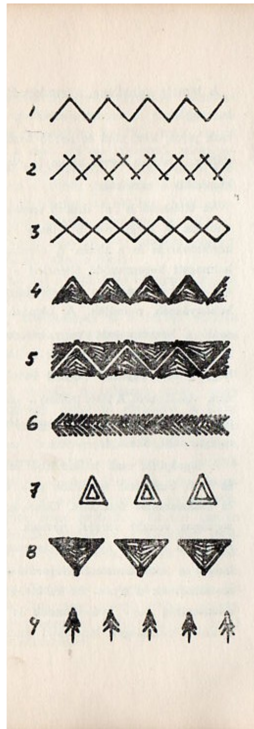

A bunda motívum világa

- A gyimesi bunda teljesen személyre szabott alkotás. Mindegyik szűcsök megvolt a saját kézjegye, hogy milyen motívumokkal dolgozik, valaki a geometrikus mintákat preferálta, de volt aki ügyesebb volt és virág motívumokkal díszítette alkotásait.

Ökörhúgy
Cérnázás (láncolás, behányás)
Keresztszem (keresztvarrás)
Tőtött ökörhúgy
Forgatás (összeforgatás, forgatott virág)
Magyar- vagyberszányzsinór
Szemesvirág, tyúkszem
Sulyokvirág
Tyúkláb

A csángós bunda díszítése

- A csángós bundát nagyrészt mértani díszekkel hímezték ki. A bunda díszítése azonban mértéktartó. A kisebb-nagyobb felületek hímzése mellett érvényesülni hagyják a bőr fehérségét. A bundák háta mindig díszítetlen. A mejjesbundákat a mellükön és a zsebek körül díszítik, illetve a bunda széleit.
- A bundák hímzését előrajzolással kezdik. Előbb a térelosztó elemeket rajzolják, majd varrják ki és csak utána a mértani, vagy virágdíszes hímet.
- Régebben gyapjúszállal, később hárásszal, újabban selyemmel hímeznek. A hímzés színvilága, a gazdagság dacára is megőrizte az eredeti színeket. Régebben csak piros, kék, zöld és bordó színeket használtak. Mostanában már a sárga és a rózsaszín is felkerült a színskálára.

Festett bőrből készült bunda

A festett bundák nem olyan régre tekinthető, alig harmincévre. Az első festett bunda ujj és gallér nélkül úgynevezett lajbibundák voltak, de hosszuk meghaladták a csángós bundákét.

Díszítésükre írhaszegőt, fonott bőrzsinórt és vitézkötést használtak. Az irhaszegő színe sötétebb az alapjánál. A bundát vitézkötéssel gombolják össze. Ezt egyesével, kettesével, sőt háromassával is alkalmazták.

Gyimesi tüsző eredete:

- Főképp férfiak hordták, de voltak dolgos asszonyok is, akik a kemény fizikai munkához felkötötték a derekukra például szénahordáskor, tehát munkát segítő funkcióban is hordták. De hordták díszes viseletként is, évente egyszer, július közepén, Mária Magdolna napjakor felvették a templomba, de esküvőkön is (vőlegény öv). Tehát mindegyik öv hasonlóan volt felépítve, csak a díszítési módjaik voltak tájegységenként eltérőek. Vannak két csatos, és három csatos övek is. A gyimesiek szerint a keskeny, két csatos övet a magyarok viselték, (kb. 11 cm széles) a három csatos, széles övet pedig a románok. (kb. 15 cm széles)

Gyimesi tüsző kutatása

- 2019 őszén párommal ellátogattunk Gyimesbe, hogy diplomamunkámhoz információt tudjak gyűjteni, hogy hiteles érvekkel tudjam alátámasztani, elkészíteni és megvédeni saját készítésű tüszőmet.
- Szász Judit volt aki, felvilágosítást adott a gyimesi tüsző eredetéről, aki már régóta foglalkozik gyűjtő munkákkal. Judit sokat járt Gyimesbe gyűjteni, és elmesélte érdekességként, hogy a leghosszabb tüsző az 76 cm volt. Az összes többi annál rövidebb. Elmondása szerint a gyimesi övek, másnéven tüszők vagy szíjuk nem Gyimesben készültek. Besztercéről hozták be a vásárokra, és onnan jutottak hozzá a gyimesi emberek. Meglehet, hogy házilag voltak próbálkozások egy-egy egyszerűbb, nem olyan díszített darabot elkészítésére, de ez főképp akkor történt, ha valaki nem engedhette meg magának, hogy vegyen egy drága, díszes övet. Ők el tudtak készíteni maguknak bocskort, tarisznyát illetve a birkabőrből készült gyimesi bunda mellest, amit otthon házilag is ki tudtak cserezni. De egy gyimesi tüszőhöz nem volt meg a megfelelő éghajlat, tehát elég hideg volt, illetve a fenyőfán kívül nemsok más lehetőség volt, tehát fenyőfa kéreggel cserezhettek. Ezzel pedig nagyon hosszadalmas lett volna, és nem is volt megfelelő eredmény belőle, így aztán Gyimesbe sose alakult ki az úgynevezett ,,háziipar”

Elkészítés

- A készítéskor a hitelességre törekedtem, de nem szerettem volna egy rekonstrukciót, vagy másolatot gyártani. Egy saját tervezésű, egyedi, de mégis korhű és hiteles tüszőt szerettem volna alkotni. Alapjába véve az eredeti tüszők sötétbarna színűek, de én ezt inkább világosabb barnára módosítottam. Alapanyagként növényi cserzett bornyú bőrt használtam, amit én festettem a kívánt színre. A gyűjtésekből megtudtam, hogy a tüszőket igyekeztek egy anyagból elkészíteni, természetesen mindig voltak más-más mesteri megoldások, de én mégis arra törekedtem a munkám során, hogy egy bőrből legyen összehajtva a tüsző zsebfedelétől kezdve a szíjzata is.

A gyimesi tüsző motívumainak felépítése

- A gyimesi motívumokat nem kifejezetten falura lehet felosztani, inkább csak mesterekre. Valamelyik ügyesebb volt, valaki kevésbé. Inkább úgy lehetne felosztani, hogy voltak az önmagával szimmetrikus díszítmények és az aszimmetrikusak, például amikor a zseb ellentétes oldalára került egy egyedi, ... rész. Ezzel egy aszimmetriát kapott a tüsző. ...

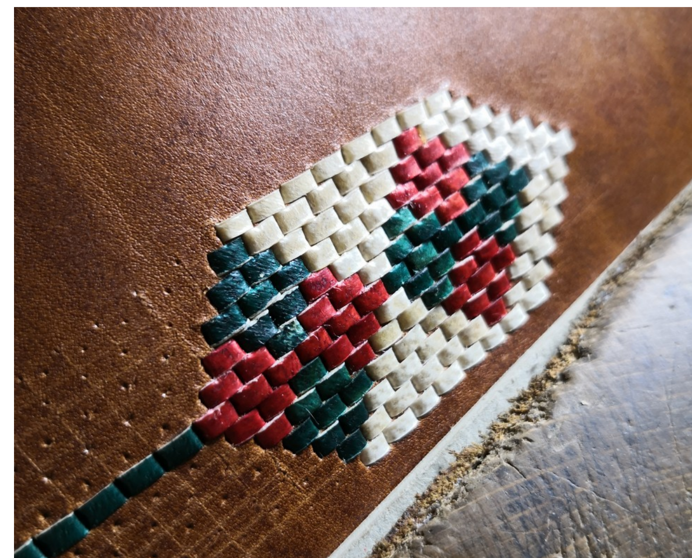

Szironyozás

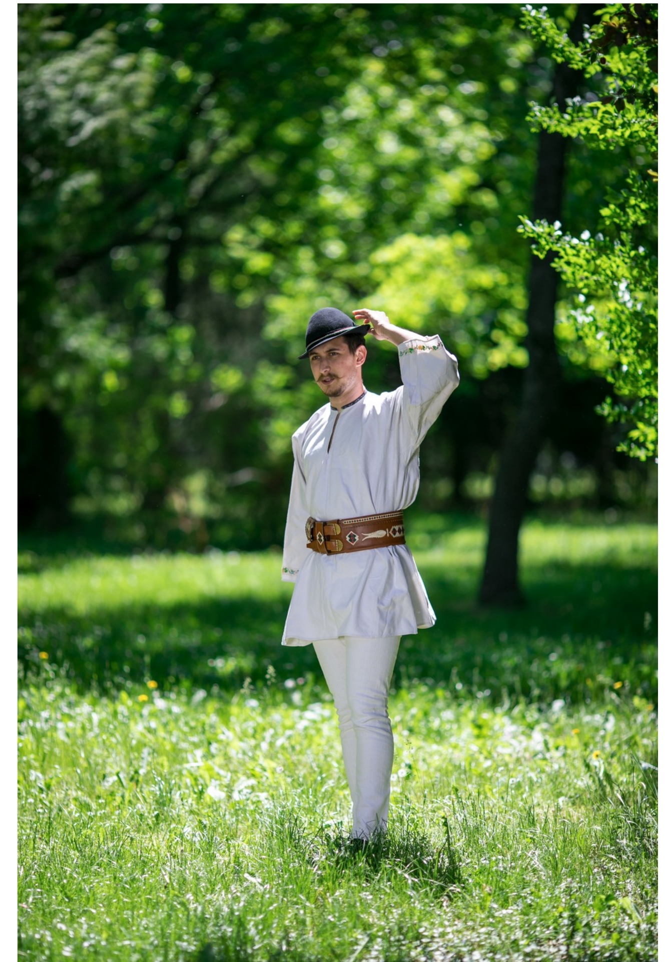
- A szironyszálakat autentikusan meszezett kecskebőrből készítettem el, de hallottam olyant is a gyimesi emberektől, hogy talán mókus bőréből is készültek szironyszálak. Alapvetően a meszezett kecskét fehér, vagy vajszínben kapjuk meg a kikészítés végeredményét, viszont nekem szükségem volt színes szálakra is, így én utólagosan edényekben festettem, 5-8 percig. A szironyszálak szélességét kézi szálvágóval állítottam be. Körülbelül 2 mm-es szálakkal dolgoztam. Maga a szironyozás egy síkdíszítő technika, ami felületkitöltésre és vonalas mintakészítésre is egyaránt megfelelő. Tehát a gyimesi tüszőkre jellemző tömött, zárt geometrikus minták kellő eleganciával párosulnak a levegősebb növényi motívumokkal. A szironyozás nem olyan egyszerű, mint ahogy az ember elsőre gondolná. Kell hozzá megfelelő gyakorlat a kézben. Hihetetlen, hogy az egymás mellé helyezett vékony bőrszállak milyen összképet tudnak alkotni, mint geometrikusan, mint növényi ornamentikákban is. Azt is megtanultam, hogy ha egy folyamatot félbeszakít az ember, és másodjára nekiáll, nem lesz ugyanolyan a varrásképe, mint előtte. Ez a varrásnál is igaz, de talán itt a szironyozásnál még jobban szembetűnő.

További kiegészítők

- Kalap: Jellegzetes kalapforma, a fej formáját teljesen felveszi. Elmondások szerint, régen egészen széles karimája volt, de mára már ez keskenyeb lett.
- Az ingeknél először egy alsó inget húznak, aminek az ujja gyönyörűen ki van hímezve. Ennek a hosszúsága csak az ember derekáig ér. Erre rá jön az úgy nevezett ujjas, vagy lobogó ujjú ing. Ennek is az ujját díszítik. Hossza nagyjából a comb közepéig ér.
- Nadrág, vagy ahogy ott mondják gagya. Fehér színű, halszálka szövéssel szőtt vászon nadrág.
- Lábbeli: Régen bocskorba jártak, ami bőrből készült, hegyes orrú, a lábfejénél ráncolva volt és bőrszállal kötötték meg, ráfűzve egész a térdére. Ehhez vastag gyapjú zoknit húztak. Mára már ez kikopott, mivel nem egy tartós lábbeli, így hát lecserélte a bocskort a bőrcipő.

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

<u>Forrás:</u>

- Horváth Csaba: Gyimesi csángós bundák
- Saját gyűjtés